

## **Cilvēku biomonitoringa padomes sēdes Protokols Nr. 13**

Rīgā

2023. gada 18. oktobrī

**Sanāksme notiek:** Veselības ministrijā, Brīvības ielā 72, 526. telpā

**Sanāksmes sākums:** plkst. 15:00

**Sanāksmes beigas:** plkst. 16:10

**Sanāksmi vada:** prof. Dz.Mozgis – Padomes priekšsēdētājs, Slimību profilakses un kontroles centra direktora vietnieks sabiedrības veselības un profilakses jautājumos

**Sanāksmē piedalās:**

**Padomes dalībnieki:**

Dzintars Mozgis, Inese Mārtiņšone, Normunds Kadiķis, Anita Segliņa, Kaspars Ivanovs, Judīte Dipāne, Zane Ružāne, Jolanta Geduša.

**Uzaicināti:**

Kristīne Sproģe, (RSU Darba drošības un vides veselības institūts)

**Protokolē:** Inese Mārtiņšone, RSU Darba drošības un vides veselības institūts, Higiēnas un arodslimību laboratorijas vadītāja

**Darba kārtībā:**

1. Divpadsmitā sēdes protokola apstiprināšana;
2. “Biobanku likuma” likumprojekta virzības gaita, pašreizējais likumprojekta statuss;
3. Valsts pasūtījuma pētījuma uzsaukums (sniegt priekšlikumus ministriju pārstāvjiem, kādas konkrētas vielas starp metāliem, NOP un pesticīdiem, kuras noteikti jāiekļauj pirmajā pētniecības piedāvājumā starp prioritātēm;
4. Partnerības par ķīmisko vielu riska novērtējumu (PARC) progress un pētniecības plāni Latvijā;
5. Citi jautājumi.

**Sēdes gaita:**

1. Visi klātesošie padomes locekļi ir iepazinušies ar iepriekšējās sēdes protokolu un viņiem nav iebildumu. Protokols ir apstiprināts pēc noklusējuma.
  
2. “Biobanku likuma” likumprojekta virzības gaita, pašreizējais likumprojekta statuss  
 A.Segliņa (VM) informē par biobanku likuma virzību - projekts ir saskaņošanā ar ministrijām, nav virzība uz priekšu Veselības ministrijas kapacitātes trūkuma dēļ. Par likuma nepieciešamību un Biomonitoringa padomes ieinteresētību, un jautājuma aktualizēšanu, vadība ir informēta. Tiks izskatīts jautājums, kā aktualizēt procesa virzību, lai nonāktu pie gaidāmā rezultāta.  
 Dz.Mozgis uzdod jautājumu, vai kādam no klātesošajiem ir kāda papildus informācija Biobanku likuma jautājuma kontekstā. Klātesošajiem šādas informācijas nav.  
 J. Dipāne norāda, ka Biobanku likums nav VARAM kompetences sfērā un pasekojot likuma izstrādes gaitai, pēdējās darbības pie likuma teksta notikušas 2022.gada jūlijā.  
 Dz. Mozgis ierosina tālākās diskusijas pārcelt uz sanāksmes piekto punktu “Pie citiem jautājumiem”. Un ņemot vērā faktu, ka Veselības ministrijai ir nomainījusies politiskā vadība, ierosina Padomei pieteikt vizīti pie jaunās politiskās vadības, kur viens no darba kārtības jautājumiem, būtu Biobanku likuma nepieciešamības aktualizēšana.
  
3. Valsts pasūtījuma pētījuma programmas uzsaukums  
 Dz.Mozgis ierosina sniegt priekšlikumus ministriju pārstāvjiem no savas pieredzes, kādas vielas ir prioritāras pētniecībā, jo izkristalizējušās 3 idejas: 1.-no pesticīdiem (herbicīds-*Roundap*, aktīvā viela- glifosāts), 2.- no smagajiem metāliem - svins, kadmījs un kobalts, 3.- organiskie piesārņotāji - endokrīnās sistēmas grāvējvielas (ftalāti) un bisfenols. Svarīgi arī būtu noskaidrot, kāda ir piesārņojuma izcelsme – vide, pārtika, sadzīves līdzekļi.  
 N.Kadiķis uzsver, ka vielu izvēli var ietekmēt, to aktualitāte sabiedrības un valsts institūciju redzējumā. Aktualitāte var būt mainīga sabiedrības viedokļa aktivitāšu ietekmē, piemēram, herbicīds - *Roundap* tekošajā brīdī nav aktuāls, bet ir aktuāli polifluorētie savienojumi. Būtu jāvērtē ķīmisko vielu atļaujas Eiropas Savienības līmenī. Piemēram., dzeramā ūdenī ir obligāta prasība monitorēt summāro PFAS rādītāju.  
 J. Dipāne informē, ka LVĢMC ir ķīmisko vielu datu bāze ar datiem, kur redzama ieviešana un izmantošana Latvijā.  
 Z.Ružāne ziņo, ka no pārtikas nekaitīguma viedokļa svarīgas tēmas ir perhlorētie savienojumi (2022.g. projektā tika konstatēts liels saturs zivīs un arī kā vides piesārņojums var nokļūt pārtikā); policikliskie aromātiskie ogļūdeņraži (saistīti ar benzo(a)pirēnu); smagie metāli - svins, dzīvsudrabs, kadmījs, hroms (iegūtie elementu dati būtu ļoti noderīgi turpmākajos pētījumos). Pēc rīcībā esošās informācijas svinam ir vērojams augšupejošs koncentrāciju pieaugums atsevišķos produktos. Pēc veiktajiem valsts uzraudzības monitoringiem Latvijas izcelsmes pārtikā 2021. – 2023. gadiem konstatēts, ka pesticīdu piesārņojums pārtikā Latvijā nav liels riska faktors un tā kā pesticīdi ir iekļauti prioritāros riskos kā piem., PARC projektā, un pesticīdu noteikšanas izmaksas ir ļoti augstas, tāpēc būtu svarīgi pievērst uzmanību tādiem piesārņotājiem, kas vēl nav pētīti.  
 I.Mārtiņšone ziņo par pesticīdu pētījumu, kurā populācijā konstatēti savienojumi, kuriem LV nav izņemta atļauja izmantošanai, bet kuri tiek lietoti Eiropas savienībā (piem. acetamiprīds tika konstatēts 10% populācijas)

Dz.Mozgis rosina izvērtēt, kāda būtu vislielākā negatīvā ietekme uz cilvēka veselību un cik lielu sabiedrības populācijas daļu ietekmē.

J. Geduša ziņo, ka Eiropas Savienībā tiek nopietni diskutēti par sekojošām vielām - svinu, benzolu (iekļauts pēdējā direktīvā) un akrilnitrilu.

I.Mārtiņšone informē, ka Eiropā pieeja ķīmisko vielu riska vērtēšanai ir viena viela – viens riska vērtējums, bet svarīgi būtu izvērtēt dažādu vielu vienlaicīgu ietekmi un iedarbību caur dažādiem uzņemšanas ceļiem (modelēšana). Darba vidē svarīgi būtu pētīt svina koncentrāciju.

Ķīmisko vielu aktualizācijas diskusijas procesā N. Kadiķis uzsver, ka Latvijā akūtu saindēšanās gadījumu nav, tam piekrīt arī J. Dipāne, tomēr PFAS un PFOA problēmu aktualizē sabiedrības bažas, kam piekrīt arī Dz.Mozgis. J. Dipāne norāda, ka sniegtot skaidrojums uz iedzīvotāju bažām ir ļoti būtiski atsaukties uz nacionāla līmeņa datiem, piemēram, skrīninga līmenī nevis uz agregētajiem ES datiem. I.Mārtiņšone norāda, ka Eiropas valstīs Zviedrijā, Dānijā un Austrijā PFAS monitorēšana aktualitāti ir ieguvusi pēdējos piecos gados.

Z.Ružāne informē, ka attiecība par piesārņojumu ar ķīmiskajām vielām, no BIOR institūta varētu būt liels pienesums izpētes jautājumos, jo viņu rīcībā ir dati par pārtikas un vides piesārņojumu. N.Kadiķis apstiprina BIOR iesaistes nepieciešamību un papildina, ka būtu nepieciešama programma, kurā būtu integrēti arī vides monitoringa dati.

N.Kadiķis norāda, ka būtisks faktors ir, vai LV būs laboratorijas, kas varēs noteikt PFAS ūdenī, asinīs un urīnā?

I. Mārtiņšone informē, ka ļoti būtiskas ir vielas noteikšanas metodes detektēšanas un kvantificēšanas robežas. Latvijā varētu būt problēmas laboratorijām ar pietiekami jutīgas metodes izvēli.

Z.Ružāne informē, ka 2021.g. valsts uzraudzības monitoringā pārtikas apritē pesticīdu līmenis 87 % Latvijas izcelsmes pārtikas produktos nav konstatēts un 13% pesticīdu līmenis ir zem pieļaujamās normas, un nevienam izmeklētajam produktam netika konstatēts paaugstināts pesticīdu daudzums.

Dz.Mozgis rosina endokrīnās sistēmas grāvējvielas (ftalāti) virzīt pētīšanai VPP programmā, ņemot vērā, ka izmaiņas endokrīnajā sistēmā ietekmē svara pieaugumu, var veicināt 2.tipa diabēta attīstību un citas saslimšanas. Pētniekiem vajadzētu izvērtēt metodikas un definēt programmu.

J.Dipāne aktualizē jautājumu, vai pētījuma pasūtījumam der tik plašs nosaukums kā endokrīnās sistēmas grāvējvielas, un vai nevajag norādīt konkrētāku ķīmisko vielu apakšgrupu. A. Segliņa min, ka var izmantot PTAC rezultātus par ftalātu monitoringu rotaļlietās un fokusēties uz tur konstatētajām vielām.

I. Mārtiņšone piebilst, ka tas varētu būt veids, kā atlasīt ķīmiskās vielas, bet jāņem vērā arī izmaksas.

Dz.Mozgis. Pētniekiem vajadzētu izvērtēt metodikas un definēt programmu.

J. Geduša piemin azbesta tēmas aktualitāti darba vidē un veselības uzraudzību.

J.Dipāne atbild, ka VARAM ir LIFE projekta aktivitāte par azbesta saturošu atkritumu apsaimniekošana, tāpēc azbests nebūs nozīmīga tēma biomonitoringam.

**Dz.Mozgis *Izvērtējot visus ieteikumus un diskusijas, tiek pieņemts virzīt programmai endokrīnās sistēmas grāvējvielas (ftalāti), PFAS un smagos metālus-svinu, kadmiju, hroms un kobaltu.***

4. Partnerības par ķīmisko vielu riska novērtējumu (PARC) progress un pētniecības plāni Latvijā

I.Mārtiņšone informē ka PARC populācijas pētījumi ar VPP pētījumu iet simbiozē, bet nedrīkst būt identiskas pētījuma aktivitātes. PARC ietvaros ielānots vākt populācijas bioloģiskos paraugus 3 grupās: bērni (6-11 gadi), pusaudži (12-18 gadi) un pieaugušie (19-39 gadi). Bērnu grupā vērtēs sekojošas vielas – dažādas vielu grupas, piemēram, bisfenoli, pesticīdi, ftalāti un metāli urīnā, papildus noteiks dzīvsudrabu matos. Pusaudžu grupai vērtēs bisfenoli, piretroīdi, fosfora organiskie savienojumi. Pieaugušo grupā vērtēs urīnā un asinīs bisfenolus, metālus, piretroīdus un fosfora organiskos savienojumus u.c. Plānots uzsākt paraugu vākšanu 2024.g., populācijas aptvere rēķinot no iedzīvotāju skaita grupā sastāda 200-300 respondentus, paraugu vākšana notiks 4 sezonās, plānots iesaistīt ģimenes ārstu prakses. Visas testēšanas laboratorijas piedalās starplaboratoriju salīdzinošās testēšanās, lai pierādītu laboratorijas prasmes kvalitātes nodrošināšanā. Darba vidē esošie pētījumi - atkritumu pārstrādē un veselības aprūpē strādājošiem (medmāsas, ārsti, laboratorijas speciālisti).

5. Citi jautājumi:

Dz.Mozgis ierosina Biomonitoringa padomei atkārtoti pieteikt vizīti pie Veselības ministra ar sarunas tēmu par biobanku likuma virzību.

Padomes priekšsēdētājs pasludina sēdi par slēgtu.  
Sēde tiek slēgta plkst. 16:10.

Padomes priekšsēdētājs

Protokolēja:  
18.10.2023.



Dz. Mozgis

I. Mārtiņšone